

DOI: 10.15276/EJ.04.2024.8
DOI: 10.5281/zenodo.14553516
UDC: 338.242
JEL: L1, L25, E65

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ В КОНТЕКСТІ ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

THE COMPETITIVENESS OF ENTERPRISES IN THE CONTEXT OF UKRAINE'S ECONOMIC RECOVERY

Yurii V. Naumenko
Odesa Polytechnic National University, Odesa, Ukraine
ORCID: 0009-0009-9359-3872
Email: 10777006@stud.op.edu.ua

Received 07.08.2024

Науменко Ю.В. Конкурентоспроможність підприємств в контексті відновлення економіки України. Оглядова стаття.
Досліджено конкурентоспроможність українських підприємств у процесі відновлення економіки після війни та економічної кризи. Аналізуються основні внутрішні та зовнішні фактори, що впливають на конкурентоспроможність, такі як фінансова стабільність, операційна ефективність, ринкове середовище та політична стабільність. Особлива увага приділяється викликам, з якими стикається українська економіка, та стратегіям для покращення конкурентних позицій підприємств. Обговорюються перспективи інтеграції на європейські та світові ринки, розвиток інноваційних галузей та необхідність державної підтримки. Стаття буде корисною для науковців, економістів та практиків, які займаються питаннями відновлення економіки та підвищення конкурентоспроможності підприємств.
Ключові слова: конкурентоспроможність, підприємства, відновлення економіки, післяконфліктний розвиток

Naumenko Yu.V. The Competitiveness of Enterprises in the Context of Ukraine's Economic Recovery. Review article.
The study examines the competitiveness of Ukrainian enterprises in the process of economic recovery following the war and economic crisis. It analyzes the main internal and external factors influencing competitiveness, such as financial stability, operational efficiency, market environment, and political stability. Special attention is given to the challenges facing the Ukrainian economy and strategies for improving enterprise competitiveness. The article discusses the prospects for integration into European and global markets, the development of innovative industries, and the need for state support. This article will be valuable for scholars, economists, and practitioners involved in issues related to economic recovery and enhancing enterprise competitiveness.
Keywords: competitiveness, enterprises, economic recovery, post-conflict development

Після масштабних соціально-економічних потрясінь, викликаних війною, пандемією та глобальною економічною кризою, економіка України потребує структурного відновлення. У цьому контексті конкурентоспроможність підприємств відіграє ключову роль, оскільки саме здатність підприємств ефективно конкурувати на внутрішніх і зовнішніх ринках є вирішальним чинником у забезпеченні стабільного економічного зростання, підвищення рівня життя населення та інтеграції України в глобальну економіку.

В умовах відновлення економіки необхідно враховувати як внутрішні, так і зовнішні виклики, що впливають на конкурентоспроможність підприємств, зокрема зміни на світових ринках, технологічні інновації, зміни в споживчих вподобаннях, а також необхідність підвищення ефективності виробництва та оптимізації витрат.

Крім того, значну роль відіграють державні політики, спрямовані на підтримку бізнесу, поліпшення інвестиційного клімату та впровадження реформ, що сприяють розвитку підприємництва. Таким чином, дослідження конкурентоспроможності підприємств у контексті відновлення економіки України є вкрай актуальним та необхідним для розробки ефективних стратегій, спрямованих на забезпечення економічного зростання і стійкості країни.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Аналіз останніх досліджень і публікацій з теми «Конкурентоспроможність підприємств в контексті відновлення економіки України» демонструє значний інтерес наукової спільноти та практиків до проблематики забезпечення стійкості та зростання українських підприємств в умовах економічних викликів.

Вітчизняні науковці звертають увагу на вплив воєнних дій на економіку України, зокрема на конкурентоспроможність підприємств у різних галузях. Зокрема, аналізуються зміни у виробничих процесах, ланцюгах постачання та ринках збуту. Роботи, присвячені аналізу конкурентоспроможності в агропромисловому комплексі, IT-секторі, енергетиці та металургії, демонструють різну адаптивність підприємств до нових умов та можливості для розвитку. Дослідження стратегії диверсифікації продукції та послуг, впровадження інноваційних технологій та підвищення ефективності управління ресурсами стають все більш популярними. Значна увага приділяється ролі цифровізації та інновацій, як ключових чинників підвищення конкурентоспроможності.

У роботах авторів розглядається вплив державних програм підтримки підприємництва, а також реформ, спрямованих на поліпшення бізнес-клімату. Аналізуються заходи, прийняті урядом для підтримки малого та середнього бізнесу, зокрема в контексті відновлення економіки після кризи.

Зарубіжні та вітчизняні вчені також звертають увагу на інтеграцію України у глобальні ринки та її вплив на конкурентоспроможність підприємств. Особлива увага приділяється аналізу торгових бар'єрів, змін у геополітичній ситуації та їхнього впливу на економічні можливості підприємств. Розглядаються конкретні приклади успішних підприємств, які змогли адаптуватися до нових умов і зміцнити свою конкурентну позицію на ринку. Увага приділяється кращим практикам з інших країн, які можуть бути корисними для України.

Вчені та практики як з України, так і з-за кордону велику увагу приділили проблемам конкурентоспроможності підприємств у процесі відновлення економіки України. До них слід віднести таких науковців, як Кобиляцький Л.С. [1], Кузьмін, О.С., Мельник О.Г., Романко О.П. [2], Гринько Т.В. [3], Павлова В.А. [4], Должанський І.З. [5], Джеджула В.В., Єпіфанова І.Ю., Цвик О.Г. [6], Добрянська Н.А. [7, 12] та інші.

Загалом, останні дослідження та публікації вказують на важливість комплексного підходу до аналізу конкурентоспроможності підприємств, що включає економічні, соціальні, технологічні та інституційні чинники. Особлива увага приділяється інноваціям, цифровізації та міжнародній інтеграції як основним напрямкам для підвищення конкурентоспроможності українських підприємств в умовах відновлення економіки.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми

Недостатньо досліджено, як підприємства можуть ефективно адаптуватися до постійно змінюваних умов економічного середовища, особливо у ситуаціях, коли виникають нові кризи або зовнішні виклики. Потребують подальшого вивчення стратегії швидкої адаптації та розвитку, зокрема, щодо управління ризиками та невизначеністю. Хоча багато досліджень зосереджені на короткострокових заходах з відновлення, недостатньо уваги приділяється розробці та впровадженню довгострокових стратегій, спрямованих на забезпечення стійкого зростання підприємств. Потрібен аналіз, який би охоплював комплексні підходи до інвестицій у інновації, модернізацію виробничих процесів та довгострокову конкурентоспроможність.

Питання розвитку людського капіталу та підвищення кваліфікації робочої сили в контексті відновлення економіки досі не отримали достатньої уваги. Важливо розробити підходи до ефективного навчання та розвитку кадрів, які б відповідали новим викликам і потребам підприємств.

Недостатньо досліджено вплив змін у законодавстві та інституційному середовищі на конкурентоспроможність підприємств, особливо в умовах переходу до ринкової економіки та інтеграції до європейського економічного простору. Потребує подальшого вивчення питання ефективності державної підтримки та реформ, спрямованих на стимулювання розвитку підприємництва. У світлі глобальних трендів щодо сталого розвитку, питання екологічної стійкості та соціальної відповідальності підприємств залишаються недостатньо висвітленими у контексті відновлення економіки України. Необхідні дослідження, які б інтегрували ці напрямки в стратегії підвищення конкурентоспроможності підприємств.

Виділення цих невирішених частин загальної проблеми є важливим для розробки комплексних та ефективних підходів до підвищення конкурентоспроможності українських підприємств у період відновлення економіки.

Метою статті є дослідження сучасного стану конкурентоспроможності підприємств України в умовах економічного відновлення, визначення основних викликів та можливостей, а також розробка рекомендацій щодо підвищення конкурентоспроможності на внутрішньому та зовнішньому ринках і запропонувати стратегії та інструменти для забезпечення стійкого економічного зростання підприємств, враховуючи специфіку посткризового періоду та вплив глобальних і локальних факторів.

Виклад основного матеріалу дослідження

Конкурентоспроможність підприємства визначається як здатність підприємства забезпечувати стійку позицію на ринку, пропонуючи продукти або послуги, які за якістю, ціною та іншими характеристиками перевершують пропозиції конкурентів. Це поняття включає здатність підприємства реагувати на зміни ринкових умов, впроваджувати інновації та ефективно використовувати ресурси.

У сучасних умовах глобалізація суттєво впливає на конкурентоспроможність підприємств. Вона відкриває нові можливості для розширення ринків, залучення інвестицій, доступу до нових технологій, але водночас посилює конкуренцію та змушує підприємства постійно вдосконалювати свої стратегії.

Наведемо в табл. 1 основні визначення поняття конкурентоспроможності, які охоплюють різні напрямки і підходи до цього терміну.

Ці визначення демонструють різноманітність підходів до розуміння конкурентоспроможності, зокрема як складної і багатогранної характеристики підприємства в умовах ринкової конкуренції.

Основні фактори, що впливають на конкурентоспроможність підприємств, можна розділити на внутрішні та зовнішні. Вони взаємодіють між собою і визначають здатність підприємства ефективно конкурувати на ринку.

Таблиця 1. Наукові підходи до визначення сутності поняття «конкурентоспроможність»

Підходи до визначення	Сутність поняття «конкурентоспроможність»
Загальне визначення	це здатність підприємства успішно конкурувати на ринку, забезпечуючи своїм споживачам продукти чи послуги, які мають переваги над аналогічними пропозиціями конкурентів за критеріями якості, ціни, інновацій або інших характеристик.
Економічне визначення	це здатність підприємства зберігати та покращувати свою ринкову позицію, створюючи цінність для споживачів та досягаючи вищих фінансових результатів в умовах конкурентного середовища. Це може включати підвищення ефективності виробництва, зменшення витрат і покращення якості продукції.
Теоретичне визначення (за Портером)	це результати взаємодії між підприємством і його конкурентами в рамках певної галузі, що визначаються силами конкуренції, які включають загрози нових конкурентів, вплив постачальників і покупців, а також наявність заміників. Модель Портера описує, як ці сили взаємодіють і впливають на здатність підприємства досягати успіху.
Ресурсний підхід	це результат оптимального використання унікальних ресурсів та здібностей підприємства, таких як технології, знання, фінансові та людські ресурси. Цей підхід підкреслює важливість наявності та ефективного управління специфічними ресурсами, які забезпечують підприємству перевагу над конкурентами.
Маркетингове визначення	це рівень здатності підприємства задовольняти потреби споживачів краще за конкурентів завдяки ефективній маркетинговій стратегії, яка включає цінову політику, рекламу, розподіл і інші елементи, що впливають на сприйняття продукції споживачем.
Інноваційний підхід	це здатність підприємства використовувати інновації та технологічний прогрес для створення нових або вдосконалених продуктів і послуг, що дозволяє йому зберігати і покращувати свою конкурентну позицію на ринку.

Джерело: складено автором за матеріалами [8-12]

Впровадження сучасних технологій може значно підвищити ефективність виробництва, зменшити витрати і покращити якість продукції. Створення нових або вдосконалення існуючих продуктів і послуг дозволяє підприємству виділитися на фоні конкурентів. Достатній рівень фінансування дозволяє інвестувати в розвиток, модернізацію обладнання, маркетинг та інші ключові області. Наявність сучасного обладнання та ефективне управління запасами є важливими для підтримання високої продуктивності. Кваліфіковані та мотивовані працівники, ефективне управління персоналом і розвиток корпоративної культури впливають на продуктивність і інноваційність підприємства. Ефективні маркетингові стратегії, включаючи цінову політику, рекламні кампанії та просування продукції, можуть підвищити видимість підприємства та його конкурентоспроможність. Розпізнаваність бренду і його репутація можуть впливати на споживчі уподобання та довіру. Покращення внутрішніх процесів і зменшення витрат сприяють підвищенню ефективності та конкурентоспроможності. Висока якість продукції або послуг забезпечує задоволеність споживачів і повторні покупки.

Рівень конкуренції на ринку визначає, наскільки підприємству буде важко зберігати і підвищувати свої позиції. Зміни в попиті на продукцію або послуги та рівень пропозиції можуть вплинути на ціни і доходи підприємства. Макроекономічні фактори, такі як інфляція, курс валюти, економічний ріст або спад, можуть вплинути на конкурентоспроможність. Доступність фінансування і кредитних ресурсів є важливими для інвестицій і розширення бізнесу. Норми і регуляції, що стосуються якості продукції, безпеки праці та екології, можуть вплинути на виробничі витрати та конкурентоспроможність. Зміни в податковому законодавстві можуть впливати на фінансові результати підприємства. Тенденції у споживачьких вподобаннях, соціальні зміни і рівень доходів населення можуть впливати на попит і споживчі звички. Вихід на міжнародні ринки і глобальні економічні тренди можуть створювати нові можливості та загрози для підприємства. Наявність розвинутої інфраструктури, такої як транспортні та комунікаційні мережі, може вплинути на ефективність постачання та розподілу продукції. Належні відносини з постачальниками, їх надійність і ціни на сировину впливають на витрати та якість продукції.

Загалом, конкурентоспроможність підприємства є результатом комплексної взаємодії внутрішніх і зовнішніх факторів, що визначають його здатність ефективно функціонувати і досягати успіху в умовах ринкової конкуренції.

Порівняння традиційних та сучасних підходів до аналізу конкурентоспроможності допомагає зрозуміти, як еволюціонували концепції та методи оцінки конкурентних переваг підприємства (табл. 2). Це також показує, як новітні технології та глобальні зміни вплинули на спосіб аналізу і підходи до управління конкурентоспроможністю.

Отже, традиційні підходи більше зосереджені на аналізі конкурентів і зовнішнього середовища. Використовують переважно якісний і кількісний аналіз для оцінки конкурентоспроможності. Мають обмежену гнучкість у швидкому реагуванні на зміни в ринковому середовищі.

Таблиця 2. Порівняння традиційних та сучасних підходів до аналізу конкурентоспроможності

Концепції та методи оцінки	Суть	Аналіз
Традиційні підходи		
Модель п'яти сил М. Портера	Запропонована Майклом Портером у 1979 році, ця модель визначає конкурентоспроможність через п'ять сил: загроза нових конкурентів, сила постачальників, сила покупців, загроза заміників і рівень внутрішньої конкуренції в галузі.	Модель фокусується на аналізі зовнішнього середовища підприємства і визначає його конкурентоспроможність через вплив цих сил на галузь.
SWOT-аналіз	SWOT (Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats) є класичним інструментом для оцінки внутрішніх сильних і слабких сторін підприємства, а також зовнішніх можливостей і загроз.	Цей підхід дозволяє компанії визначити свої конкурентні переваги та недоліки і розробити стратегії для їх усунення або використання.
Аналіз безбитковості	Метод фокусується на визначенні конкурентних переваг шляхом аналізу структури витрат і цінової політики.	Зосереджується на порівнянні витрат і цін з конкурентами для визначення рентабельності і конкурентоспроможності.
Порівняння з конкурентами	Традиційний підхід до аналізу конкурентоспроможності часто передбачає пряме порівняння з ключовими конкурентами за основними показниками (ціновою політикою, якістю продукції, ринковою часткою).	Це дозволяє виявити сильні та слабкі сторони підприємства в порівнянні з конкурентами.
Сучасні підходи		
Ресурсний підхід	Зосереджується на унікальних ресурсах і здібностях підприємства, які забезпечують йому конкурентну перевагу.	Оцінює, як підприємство використовує свої ресурси (технології, знання, бренди) для досягнення конкурентних переваг.
Динамічні можливості	Теорія динамічних можливостей фокусується на здатності підприємства адаптуватися до змінюваного середовища через розвиток нових компетенцій та інновацій.	Аналізує, як швидко і ефективно підприємство може змінювати свої стратегії та процеси у відповідь на зовнішні зміни.
Цифровий аналіз і big data	Використання технологій для збору, обробки та аналізу великої кількості даних (big data) для отримання інсайтів про ринкові тренди, споживацькі вподобання та конкурентну середу.	Дозволяє підприємствам приймати обґрунтовані рішення на основі точних і актуальних даних.
Аналіз конкурентного середовища через соціальні мережі	Аналізує згадки про бренд та конкурентів у соціальних мережах, відгуки споживачів і тренди для оцінки конкурентоспроможності.	Допомагає підприємствам відстежувати громадську думку та оцінювати імідж бренду в реальному часі.
Сталий розвиток і соціальна відповідальність	Сучасні підходи включають оцінку впливу на довкілля та соціальну відповідальність як частину конкурентоспроможності.	Оцінює, як підприємство інтегрує стратегії сталого розвитку і соціальної відповідальності в свою діяльність для покращення репутації та залучення клієнтів.

Джерело: складено автором за матеріалами [9-13]

Тоді як сучасні підходи зосереджені на внутрішніх ресурсах, інноваціях, використанні великих даних і адаптації до змін. Використовують новітні технології для збору і обробки даних, що дозволяє отримувати більш точні та актуальні інсайти. Більш адаптивні і здатні швидше реагувати на зміни завдяки використанню нових технологій і даних. Ці порівняння демонструють, як підходи до аналізу конкурентоспроможності еволюціонували, від акценту на статичному порівнянні і зовнішньому аналізу до більш динамічного і інтегрованого підходу, що включає сучасні технології і глибокий аналіз даних.

Аналіз основних галузей економіки України є важливим для розуміння структури економіки країни, її сильних і слабких сторін, а також потенціалу для розвитку. Сільське господарство є однією з основних галузей економіки України. Країна є одним з найбільших виробників і експортерів агропродукції, включаючи зернові (пшениця, кукурудза), олійні культури (соняшник, соя) та продукцію тваринництва. Україна має великі площі родючих чорноземів, що сприяє високій врожайності. Значний потенціал для експорту агропродукції, особливо зернових та олійних культур. Україна залишається важливим аграрним виробником. Зростання експорту сільськогосподарської продукції є ключовим фактором економічного зростання.

Промисловий сектор України включає важку промисловість, металургію, хімічну промисловість, машинобудування та текстильну промисловість. Розвинута металургійна промисловість з великим

виробництвом сталі та чорних металів. Досвід у виробництві машин і обладнання, включаючи літакобудування та суднобудування. Індустріальний сектор стикається з труднощами через зниження виробництва та війни. Реструктуризація і модернізація можуть покращити ситуацію.

Енергетичний сектор України включає видобуток і постачання природного газу, нафти, вугілля, а також електроенергії. Важливим напрямком є розвиток відновлювальних джерел енергії. Україна має розвинену ядерну енергетику, яка забезпечує значну частину електроенергії. Зростаючий сектор відновлювальної енергетики, зокрема вітрової та сонячної енергії. Залежність від імпортованих енергоносіїв і проблеми з енергетичною інфраструктурою можуть негативно вплинути на економіку. Розвиток відновлювальних джерел енергії та енергоефективності може зменшити цю залежність.

Транспортний сектор України включає залізничний, автомобільний, морський і авіаційний транспорт. Стратегічне розташування на перетині важливих транспортних шляхів між Європою та Азією. Розвинена торгова інфраструктура на Чорному морі.

ІТ і телекомунікаційний сектор в Україні швидко розвивається, включаючи розробку програмного забезпечення, ІТ-послуги та інфраструктуру телекомунікацій. Сильний ІТ-сектор з високим рівнем технічної освіти і досвідченими спеціалістами. Визнання України як важливого центру аутсорсингу ІТ-послуг. Розвиток ІТ-сектора та інших послуг, таких як фінансові та юридичні послуги, може стати важливим двигуном економічного зростання. Підтримка інновацій та стартапів може сприяти розширенню сектора послуг.

Фінансовий сектор України включає банки, страхові компанії, фондовий ринок і небанківські фінансові установи. Стабільна банківська система з розвиненими фінансовими продуктами і послугами. Зростаючий сектор фінансових технологій (FinTech). Конфлікт з росією та загроза безпеки серйозно впливають на економічну ситуацію. Руйнівний вплив війни на інфраструктуру та економічну діяльність є значним. Міжнародна допомога і відновлення інфраструктури будуть ключовими для відновлення економіки.

Туризм в Україні має потенціал для зростання, включаючи культурний, історичний і екологічний туризм. Багатий культурний і історичний спадок, а також природні краси. Відомий рівень гостинності та традиційна українська кухня.

Оцінка основних галузей економіки України допомагає зрозуміти їхній внесок у загальний економічний розвиток і виявити потенційні можливості для зростання і поліпшення.

ВВП України демонструє коливання через економічні кризи, пандемію COVID-19, а також внаслідок війни з росією, яка розпочалася в лютому 2022 року. Темпи зростання ВВП в різні роки варіюються, залежно від економічних та політичних умов. Відновлення ВВП залежить від стабілізації ситуації в країні, інвестицій в інфраструктуру та реформи. Інфляція в Україні за останні роки була високою, частково через девальвацію гривні, підвищення цін на імпортовані товари та енергоносії. Війна також посилює інфляційний тиск. Економічна стабільність і монетарна політика НБУ можуть вплинути на контроль над інфляцією. Гривня відзначається волатильністю внаслідок економічної нестабільності та глобальних економічних факторів. Війна і економічні санкції можуть посилити тиск на валютний курс. Політика Національного банку України та міжнародна фінансова допомога можуть вплинути на стабільність валютного курсу. Україна має значний рівень зовнішнього боргу, що створює тиск на економіку через виплати за боргами та потребу в нових запозиченнях. Управління зовнішнім боргом та реструктуризація боргів можуть бути важливими для фінансової стабільності.

В Україні здійснюється ряд економічних реформ, включаючи приватизацію державних підприємств, боротьбу з корупцією та реформи в судовій системі. Впровадження цих реформ може поліпшити бізнес-клімат. Успішна реалізація реформ може покращити інвестиційний клімат і сприяти економічному зростанню. Корупція та слабкість правової системи залишаються серйозними перешкодами для економічного розвитку. Реформи в правовій системі та антикорупційні заходи можуть поліпшити бізнес-клімат.

Аналіз сучасного стану економіки України демонструє як серйозні виклики, так і потенційні можливості для зростання і розвитку. Успішна реалізація економічних реформ, відновлення інфраструктури та адаптація до нових умов можуть сприяти стабілізації та покращенню економічної ситуації в країні.

Вплив війни та кризи на економіку країни може бути значним і багатограним. Війна призводить до знищення критичної інфраструктури, такої як дороги, мости, залізниці, електростанції та водопостачання. Це ускладнює транспортування товарів і послуг, підвищує витрати на відновлення та ремонти. Відновлення інфраструктури може бути дорогим і тривалим процесом, який потребує значних інвестицій і міжнародної допомоги.

Війна і кризи створюють невизначеність і ризики для бізнесу, що призвело до зниження інвестицій, зменшення виробництва і скорочення робочих місць. Підприємства можуть зазнати збитків через зниження попиту або збільшення витрат на безпеку. Війна викликала коливання валютного курсу через втрату довіри інвесторів, що вплинуло на зовнішньоекономічні зв'язки і імпортно-експортні операції.

Війна веде до значного збільшення витрат на оборону та військові потреби. Це може зменшити ресурси, доступні для соціальних програм і економічного розвитку. Для фінансування військових витрат уряд може вдаватися до запозичень, що збільшує державний борг і створює довгостроковий тиск на бюджет. Війна може призвести до закриття підприємств, зменшення споживчого попиту та економічної активності в

загальному. Це призвело до зниження ВВП і високого рівня безробіття. Конфлікт спричинив перебої в постачанні товарів і послуг, що веде до дефіциту і зростання цін на основні товари.

Війна веде до великої кількості внутрішньо переміщених осіб і біженців, що створює соціальні і економічні навантаження на країни, які їх приймають. Це вплинуло на ринок праці, соціальні послуги і інфраструктуру. Конфлікти і кризи негативно впливають на психічне здоров'я населення, що може мати довгострокові соціальні і економічні наслідки.

Війна призводить до введення економічних санкцій і торгових обмежень, що зменшує можливості для міжнародної торгівлі і інвестицій. Країни, що зазнали військових конфліктів, можуть отримати міжнародну допомогу та підтримку для відновлення економіки. Це може включати фінансову допомогу, технічну підтримку і гуманітарну допомогу.

Після закінчення конфлікту, відновлення економіки може бути через програми реконструкції, інвестиції у відновлення інфраструктури і підтримку підприємництва.

Війна і кризи завдають серйозного удару по економіці країни, створюючи численні виклики для відновлення і стабілізації. Ефективне управління і міжнародна підтримка можуть суттєво вплинути на швидкість і якість відновлення економіки після кризи.

Сучасні виклики для української економіки є комплексними і різноманітними, зокрема через зовнішні і внутрішні фактори. Ці виклики формують складний контекст, в якому Україна повинна управляти своєю економікою, і вимагають комплексних і злагоджених зусиль для досягнення стабільності та розвитку.

Перспективи відновлення економіки в постконфліктний період є ключовим аспектом для забезпечення стабільності та сталого розвитку після кризи. Перспективи конкурентоспроможності українських підприємств у контексті відновлення економіки України залежать від кількох ключових чинників (табл. 3). Ці чинники формують потенціал підприємств щодо підвищення їх конкурентоспроможності та адаптації до нових умов після подолання поточних економічних викликів, пов'язаних з війною, кризою та іншими факторами.

Таблиця 3. Перспективи конкурентоспроможності українських підприємств у контексті відновлення економіки України

Основні напрями	Загальна характеристика
Відновлення та модернізація виробничих потужностей	Після завершення війни і стабілізації економічної ситуації одним із головних напрямків для українських підприємств буде відновлення виробничих потужностей. Це включає модернізацію обладнання, впровадження новітніх технологій та автоматизацію процесів, що дозволяє підвищити продуктивність праці та знизити собівартість продукції.
Інтеграція до європейського та світового ринків	Поглиблення співпраці з Європейським Союзом, зокрема в рамках Угоди про асоціацію, відкриває нові можливості для українських підприємств. Вихід на нові ринки, адаптація продукції до міжнародних стандартів та сертифікація за європейськими нормами сприяє підвищенню конкурентоспроможності підприємств на глобальному рівні.
Інновації та розвиток високотехнологічних галузей	Підприємства, що інвестують у дослідження та розробки (R&D), мають більше шансів на успіх у постконфліктний період. Розвиток високотехнологічних галузей, таких як ІТ, машинобудування, агротехнології, біотехнології, дозволить створити продукцію з високою доданою вартістю та зміцнити позицію українських підприємств на міжнародних ринках.
Підвищення якості управління та корпоративного управління	Для підвищення конкурентоспроможності підприємства необхідно впроваджувати сучасні методи управління та корпоративного управління, орієнтовані на прозорість, ефективність і відповідність міжнародним стандартам. Це дозволить залучити більше інвестицій і підвищити довіру з боку партнерів.
Інвестиції в людський капітал	Розвиток персоналу, навчання і підвищення кваліфікації є основними факторами для забезпечення довгострокової конкурентоспроможності. У постконфліктний період особливу увагу слід приділити підготовці фахівців у галузях, очікується високий попит, а також впровадження інновацій.
Підтримка з боку держави	Урядові програми, спрямовані на підтримку підприємств у відновленні економіки. Це можуть бути податкові пільги, гранти, субсидії, а також інвестиції в інфраструктуру, що сприяють зниженню витрат підприємств і збільшенню їхньої прибутковості.
Розвиток кластерів та кооперації між підприємствами	Створення промислових і технологічних кластерів, де підприємства можуть співпрацювати і обмінюватися досвідом, є перспективним напрямком розвитку. Це дасть змогу зменшити витрати на виробництво, прискорити впровадження інновацій та підвищити загальну конкурентоспроможність регіону.
Стратегічне планування та адаптація до змін	Підприємства, які ефективно планують свою діяльність у довгостроковій перспективі та адаптуються до змін у зовнішньому середовищі, будуть мати перевагу. Гнучкість і здатність до швидкого реагування на нові виклики стануть елементами їхньої конкурентної стратегії.
Екологічна стійкість та соціальна відповідальність	Зростаючий попит на екологічно чисту продукцію та соціально відповідальний бізнес відкриває нові можливості для підприємств, які можуть інтегрувати ці напрями у свою діяльність. Використання екологічно безпечних технологій, зменшення викидів і соціальних ініціатив сприяють зміцненню бренду та залученню екологічно свідомих клієнтів.

Джерело: складено автором за матеріалами [10-14]

Конкурентоспроможність українських підприємств у постконфліктний період буде залежати від їхньої здатності адаптуватися до нових умов, інвестувати в модернізацію, інновації, людський капітал та активно інтегруватися в міжнародні ринки. Підприємства повинні закріпити свої позиції як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках. Відновлення економіки в постконфліктний період є складним і тривалим процесом, що вимагає зусиль з боку уряду, бізнесу і міжнародних партнерів. Ефективне управління ресурсами, реалізація стратегічних реформ і міжнародна підтримка можуть суттєво вплинути на успіх відновлення і забезпечення сталого економічного розвитку.

Висновки

Конкурентоспроможність підприємств є головним чинником, що сприяє здатності української економіки відновитися та стати стійкою в умовах постконфліктного розвитку. У ході дослідження було виявлено, що на конкурентоспроможність підприємств впливає широкий спектр внутрішніх і зовнішніх факторів, які формують основу для їх успішної роботи.

Після війни та економічної кризи підприємства зіткнуться з новими викликами, такими як необхідність модернізації виробничих потужностей, адаптація до змін у ринковому середовищі, інтеграція до міжнародних ринків та впровадження інновацій. Водночас значну роль відіграють внутрішні чинники, такі як фінансова стабільність, ефективність управління, якість продукції та кадровий потенціал.

Для забезпечення довгострокової конкурентоспроможності українським підприємствам необхідно активно впроваджувати сучасні методи управління, інвестувати в інновації та технології, а також приділяти увагу розвитку людського капіталу. Державна підтримка та співпраця з міжнародними партнерами також є успішними напрямками досягнення успіху в умовах відновлення економіки.

Перспективи відновлення української економіки багато в чому залежать від здатності підприємств використовувати свої конкурентні переваги та адаптуватися до нових умов. Підприємства, які ефективно відповідають на зовнішні виклики зможуть впроваджувати інноваційні підходи та співпрацювати на міжнародному рівні, мають потенціал для успішного розвитку та посилення своїх позицій на ринку.

Загалом, відновлення конкурентоспроможності підприємств в Україні є складним, але необхідним процесом для забезпечення стійкого економічного зростання.

Abstract

The article discusses the pressing issue of enhancing the competitiveness of Ukrainian enterprises in the context of Ukraine's economic recovery following the war and economic crisis. The question of enterprise competitiveness becomes particularly significant during the post-conflict development period when the economy requires active investment, modernization of production capacities, and adaptation to new market conditions.

The article analyzes the main internal and external factors affecting enterprise competitiveness. Internal factors include financial stability, operational efficiency, product quality, human resources, organizational structure, and infrastructure. External factors encompass the economic environment, level of competition, regulatory environment, technological progress, socio-cultural aspects, and political stability.

Special attention is given to the current challenges faced by the Ukrainian economy, particularly the impact of the war, crisis, and external economic factors. The article emphasizes that successful economic recovery requires the development of strategies aimed at enhancing enterprise competitiveness, considering both internal capabilities and external challenges.

The study outlines the prospects for the recovery of the Ukrainian economy in the post-conflict period, including integration into European and global markets, development of innovative industries, improvement of management quality, investment in human capital, and environmental sustainability. It highlights the need for government support and the development of cluster cooperation among enterprises as crucial factors for increasing their competitiveness.

The article underscores that enterprise competitiveness is a key factor for ensuring sustainable economic growth in Ukraine under post-conflict conditions. Enterprises that effectively adapt to new changes, implement innovations, and integrate into international markets can strengthen their market positions and contribute to long-term development.

This article will be useful for researchers, economists, entrepreneurs, and policymakers involved in the issues of Ukraine's economic recovery and enhancing enterprise competitiveness in the post-conflict period.

Список літератури:

1. Кобиляцький Л.С. Управління конкурентоспроможністю: Навч. посіб. К.: Зовнішня торгівля, 2003. 304 с.
2. Кузьмін, О.Є., Мельник О.Г., Романко О.П. Конкурентоспроможність підприємства: планування та діагностика: монографія. Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2011. 180 с.

3. Гринько Т.В. Фактори конкурентоспроможності підприємств. Держава та регіони. 2004. № 2. С. 50-53.
4. Павлова В.А. Конкурентоспроможність підприємства: оцінка та стратегія забезпечення: Монографія. Дніпропетровськ: ДУЕП, 2006. 276 с.
5. Должанський І.З. Конкурентоспроможність підприємства: навч. посібник / І.З. Должанський, Т.О. Загорна Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 384 с.
6. Джеджула В.В. Інноваційна діяльність як чинник конкурентоспроможності підприємств // Джеджула В.В., Єпіфанова І.Ю., Цвик О.Г. // Інвестиції: практика та досвід. – 2017. – № 4. – С. 5-8.
7. Добрянська Н.А. Новітні теорії управління конкурентоспроможністю персоналу в умовах діджиталізації та COVID-19 / Н.А. Добрянська, Н.М. Фоміна // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2022. – № 1 (59). – С. 5-13. – Режим доступу до журн.: <https://economics.net.ua/files/archive/2022/No1/5.pdf>. DOI: 10.15276/ETR.01.2022.1. DOI: 10.5281/zenodo.7226672.
8. Глуха Г.Я. Сучасний підхід до побудови інноваційної стратегії на підприємстві / Г.Я. Глуха, А.І. Цимбалюк // Академічний огляд. – 2018. – № 2 (49). – Режим доступу: <https://acadrev.duan.edu.ua/images/PDF/2018/2/7.pdf>.
9. Добрянська Н.А. Еволюція диверсифікації виробництва, мотиви та її цілі [Електронний ресурс] / Н.А. Добрянська, А.А. Нікіфорчук // Ефективна економіка. – 2013. – №9. – Режим доступу до журналу: <http://www.economy.nayka.com.ua>.
10. Bondarenko S., Verbivska L., Dobrianska N., Iefimova G., Pavlova V., Mamrotska O. Management of Enterprise Innovation Costs to Ensure Economic Security. International Journal of Recent Technology and Engineering (IJRTE) ISSN: 2277-3878, Volume-8 Issue-3, September 2019 pp. 5609-5613. DOI: 10.35940/ijrte.C6203.098319 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ijrte.org/wp-content/uploads/papers/v8i3/C6203098319.pdf>.
11. Chukurna O., Niekrasova L., Dobrianska N., Izmaylov Ya., Shkrabak I., Ingram K. Formation of methodical foundations for assessing the innovative development potential of an industrial enterprise. Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu, 2020, № 4. pp. 146-152. DOI: 10.33271/nvngu/2020-4/146.
12. Добрянська Н.А. Науково-теоретичні основи конкурентоспроможності підприємства / Н.А. Добрянська, М.О. Варгатюк // Теоретичні, методологічні та практичні аспекти конкурентоспроможності підприємств: монографія / за заг. редакцією проф. О.Г. Янкового. – Одеса, Атлант, 2017. – 514 с.
13. Nikoliiuk O.V. Organizational and economic determinants of ecologization of industrial enterprises / O.V. Nikoliiuk, N.A. Dobrianska, Yu.S. Levchuk // Економічний журнал Одеського політехнічного університету. – 2022. – № 3(21). – С. 37-43. – Режим доступу до журн.: <https://economics.net.ua/ejoru/2022/No3/37.pdf>. DOI: 10.15276/EJ.03.2022.4. DOI: 10.5281/zenodo.7465418.
14. Добрянська Н.А., Лагодієнко В.В., Торішня Л.А. Регулювання регіонального інноваційного розвитку. Український журнал прикладної економіки. – 2020. – Том 5. – № 1. – С. 263-270. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ujae.org.ua/wp-content/uploads/2020/11/ujae_2020_r01_a31.pdf.

References:

1. Kobylyatsky, L.S. (2003). Competitiveness management: Educational manual. Zovnishnia Torhivlia [in Ukrainian].
2. Kuzmin, O.E., Melnyk, O.H., & Romanko, O.P. (2011). Enterprise competitiveness: Planning and diagnostics: Monograph. IFNTUNH [in Ukrainian].
3. Hrynko, T.V. (2004). Factors of enterprise competitiveness. State and Regions, 2, 50-53 [in Ukrainian].
4. Pavlova, V.A. (2006). Enterprise competitiveness: Assessment and strategy of provision: Monograph. DUEP [in Ukrainian].
5. Dolzhansky, I.Z., & Zahorna, T.O. (2006). Enterprise competitiveness: Educational manual. Center of Educational Literature [in Ukrainian].
6. Dzhedzhula, V.V., Yepifanova, I.Y., & Tsyk, O.H. (2017). Innovation activity as a factor of enterprise competitiveness. Investments: Practice and Experience, 4, 5-8 [in Ukrainian].
7. Dobrianska, N.A., & Fomina, N.M. (2022). Modern theories of personnel competitiveness management in conditions of digitalization and COVID-19. Economics: Time Realities, 1(59), 5-13. Retrieved from: <https://economics.net.ua/files/archive/2022/No1/5.pdf>. DOI: 10.15276/ETR.01.2022.1. DOI: 10.5281/zenodo.7226672 [in Ukrainian].
8. Hlukha, H.Y., & Tymbaliuk, A.I. (2018). Modern approach to building innovation strategy at the enterprise. Academic Review, 2(49). Retrieved from: <https://acadrev.duan.edu.ua/images/PDF/2018/2/7.pdf> [in Ukrainian].

9. Dobrianska, N.A., & Nikiforchuk, A.A. (2013). Evolution of production diversification, motives and its goals. *Efficient Economy*, 9. Retrieved from: <http://www.economy.nayka.com.ua> [in Ukrainian].
10. Bondarenko, S., Verbivska, L., Dobrianska, N., Iefimova, G., Pavlova, V., & Mamrotska, O. (2019). Management of enterprise innovation costs to ensure economic security. *International Journal of Recent Technology and Engineering*, 8(3), 5609-5613. DOI: 10.35940/ijrte.C6203.098319 [in English].
11. Chukurna, O., Niekrasova, L., Dobrianska, N., Izmaylov, Y., Shkrabak, I., & Ingram, K. (2020). Formation of methodical foundations for assessing the innovative development potential of an industrial enterprise. *Scientific Bulletin of National Mining University*, 4, 146-152. DOI: 10.33271/nvngu/2020-4/146 [in English].
12. Dobrianska, N.A., & Varhatiuk, M.O. (2017). Scientific and theoretical foundations of enterprise competitiveness. In O. H. Yankovyi (Ed.), *Theoretical, methodological and practical aspects of enterprise competitiveness: Monograph* (pp. 1-514). Atlant [in Ukrainian].
13. Nikoliuk, O.V., Dobrianska, N.A., & Levchyk, Y.S. (2022). Organizational and economic determinants of ecologization of industrial enterprises. *Economic Journal of Odessa Polytechnic University*, 3(21), 37-43. DOI: 10.15276/EJ.03.2022.4. DOI: 10.5281/zenodo.7465418 [in English].
14. Dobrianska, N.A., Lahodiienko, V.V., & Torishnia, L.A. (2020). Regulation of regional innovative development. *Ukrainian Journal of Applied Economics*, 5(1), 263-270. Retrieved from: http://ujae.org.ua/wp-content/uploads/2020/11/ujae_2020_r01_a31.pdf [in Ukrainian].

Посилання на статтю:

Науменко Ю.В. Конкурентоспроможність підприємств в контексті відновлення економіки України / Ю.В. Науменко // *Економічний журнал Одеського політехнічного університету*. – 2024. – № 4 (30). – С. 68-76. – Режим доступу: <https://economics.net.ua/ejopu/2024/No4/68.pdf>. DOI: 10.15276/EJ.04.2024.8. DOI: 10.5281/zenodo.14553516.

Reference a Journal Article:

Naumenko Yu.V. *The Competitiveness of Enterprises in the Context of Ukraine's Economic Recovery* / Yu.V. Naumenko // *Economic journal Odesa polytechnic university*. – 2024. – № 4 (30). – P. 68-76. – Retrieved from: <https://economics.net.ua/ejopu/2024/No4/68.pdf>. DOI: 10.15276/EJ.04.2024.8. DOI: 10.5281/zenodo.14553516.

